

X. R. Freixeiro Mato, *Os diminutivos en galego*, Vigo, A Nosa Terra, 1996, 172 pp.

O libro consta de cinco partes. Aínda que o autor non as numera, esas partes, que aparecen con distinto tipo de letra son: “Introducción: Semántica, lexicoloxía e formación de palabras” (pp. 7-28); “Os diminutivos” (pp. 29-40); “Os diminutivos en galego” (pp. 41-61); “O sufixo *-iño*” (pp. 63-121); “Unha aplicación práctica: Os diminutivos en R. de Castro” (pp.123-165).

Na “Introducción”, o autor delimita o léxico seguindo a Coseriu (“só as palabras lexemáticas pertencen de pleno dereito ao léxico e, como consecuencia, ao obxecto propio da lexicoloxía ou lexemática”); teoriza sobre as estruturas léxicas e a formación de palabras, e acaba falando da morfoloxía derivacional e a sufixación apreciativa. Este último apartado é o máis interesante desta “Introducción”. A sufixación apreciativa é caracterizada como aquela que altera semanticamente a base dun modo subxectivo ou emocional, pero sen muda-la súa categoría gramatical. Os sufixos apreciativos subdivídeos en diminutivos, aumentativos e despectivos, se ben moitas veces o valor do sufixo depende do contexto, da intencionalidade do falante, do ton, do significado da palabra base, etc.

A segunda parte (“Os diminutivos”) e a terceira (“Os diminutivos en galego”) constitúen, ó meu modo de ver, o máis interesante deste libro de Freixeiro Mato, xa que se adecúan perfectamente ó título da obra. Sen embargo, o cuarto capítulo (“O sufixo *-iño*”) e o quinto (“Unha aplicación práctica: Os diminutivos en R. de Castro”) céntranse exclusivamente nun único sufixo galego (*-iño*). Así resulta chocante que nun libro, de 172 páxinas, dedicado ós diminutivos en galego só atopemos 20 páxinas referidas a este tema, mentres que o sufixo *-iño* e o estudio dese sufixo na obra de Rosalía de Castro ocupen 102 páxinas. Ante eses datos, quizais o título do libro debería ser: *O sufixo diminutivo -iño e o seu estudio en Cantares gallegos e Follas Novas*.

Na segunda parte, Freixeiro Mato resume a polémica entre os autores que consideran que o principal valor dos diminutivos é nocional e aqueles que din que o principal significado é valorativo. Amado Alonso nega a significación diminutiva como básica e, apoiándose en Plauto, considera que o diminutivo era máis ben o signo dun afecto. Por contra, Zuloaga Ospina, sen negar outros valores connotativos, afirma que a significación diminutiva é a básica dos diminutivos e deixa fóra da consideración de auténticos diminutivos os hipocorísticos (*Paco*), os chamados diminutivos analíticos (*libro pequeno*), os diminutivos formados con sufixos cultos (*opúsculo*) e as palabras lexicalizadas (*bocadillo*). Freixeiro Mato cre que o diminutivo é “aquele sufixo expresivo que teña entre os seus valores o de indicar nalgún caso diminución léxica, aínda que esta non sexa a súa función primordial”; e tamén estima, se-

guindo un artigo de Monterrubio para o castelán, que hai sufixos diminutivos verbais (*comiscar*, *chuviscar*), se ben os verbos diminutivos están cristalizados formalmente, mentres que os diminutivos nominais se caracterizan polo uso libre e espontáneo con calquera base. Creo que esta opinión de Monterrubio debe ser matizada, xa que, aínda que os diminutivos nominais teñen certa liberdade de uso, a norma sempre impón algunhas restricións.

Freixeiro Mato, no terceiro capítulo, resume o que as diferentes gramáticas galegas dixerón sobre os diminutivos. Este subapartado é moi útil, xa que o autor recolle a información que sobre os diminutivos deron Mirás, Saco, M. Valladares, García de Diego, Santiago y Gómez, Lugrís Freire, Couceiro Freijomil, Carballo Calero, L. Carré, R. Álvarez et alii e Costa Casas et alii. Sobre ese tema R. Álvarez et alii, Saco, García de Diego e Carballo Calero ofrecen a mellor información. Freixeiro Mato dálle tamén un repaso a outros estudos sobre os diminutivos (Porto Dapena, Diego Catalán, I. González e González Refoxo / Rábade Castiñeira) e termina facendo unha clasificación e estudio dos diminutivos. Nesa clasificación, o autor pensa que “agrupalos ou clasificalos [os diminutivos] de acordo coas súas funcións semánticas ou matices significativos resulta tarefa arriscada e talvez pouco útil”. Sorpréndeme moito que Freixeiro Mato cuestione que L. Carré dea *feirón* co significado de “feira de pouca importancia”. Ese erro de Freixeiro Mato débese a que non investiga os diminutivos no galego falado, así non hai case ningunha referencia á fala viva ou a estudos e / ou teses de doutoramento sobre o galego falado. Se Freixeiro Mato consultase a tese de doutoramento sobre o norte da Terra Cha de X. L. Regueira atoparía alí *feirón* co significado de “feira de escasa importancia” (E. Rodríguez González tamén rexistra *feirón* con ese significado e como aumentativo). Á vista diso, eu creo que *-ón* foi no pasado sufixo diminutivo, aínda que hoxe parece que a maioría dos falantes o ven só como sufixo aumentativo.

Ó apartado, xa mencionado, da clasificación e estudio dos sufixos diminutivos galegos quero facerlle tres obxeccións: a primeira consiste en non ver lexicalizacións evidentes de diminutivos; así di “En Noriega aparece *lamote* (*un lamote de Galicia/ tremaba com’o vincallo*), onde o sufixo parece ter connotación pexorativa, talvez por unha posíbel derivación de *lama*”. Resulta sorprendente que sen sabe-la base da cal deriva *lamote* interprete *-ot* como sufixo diminutivo e, por tanto, transparente; non obstante, aínda me parece máis chocante que interprete así despois de citar en nota a definición que E. Rodríguez González dá de *lamote*: “hombre rústico, que se dedica a la vida contemplativa”. O dicionarista aínda engade que ese uso aparece en *Montañas* de Noriega. A segunda obxección que quero facerlle radica en que non estou de acordo coa información subministrada por el referente a que “*-ito* é practicamente inexistente no galego, salvo casos moi illados como *cabrito* ou *bonito*”. Este sufixo foi recollido por X. L. Regueira no norte da Terra Cha e eu, nunha comunicación presentada no I Congreso Internacional do Instituto da Lingua Galega, documenteino no concello de Castrelo do Val (Ourense) coma un sufixo activo na fala das persoas de idade. Tampouco me parece adecuado, e esta é a terceira obxección que fago, cita-las opinións de diferentes autores sobre os sufixos diminutivos sen expoñer coa suficiente claridade qué é

o que pensa el. Esa ambigüidade tamén se detecta en “Os diminutivos en galego e os diminutivos noutras linguas”. Nese apartado comeza criticando a idea de que o galego é o idioma que máis usa o diminutivo, pero termina caendo en prexuízos parecidos cando di: “No caso galego, o tradicional ruralismo e o subdesenvolvemento económico provocado por causas políticas de orixe exterior, que mantivo a grande parte da poboación no analfabetismo e a miseria, poden explicar a maior activación de certas funcións do diminutivo [...]”.

O cuarto capítulo, dedicado ó sufixo *-iño*, subdivídeo en: “A súa relevancia”, “Visión diacrónica”, “Morfoloxía” e “Funcións”. No apartado dedicado á súa relevancia o autor destaca que o sufixo *-iño* no campo dos apreciativos diminutivos monopoliza moitas das funcións dos teóricos rivais, pero previamente volve caer no prexuízo lingüístico ó dicir: “Se en todas as linguas e mesmo falares dialectais sempre hai algunha forma que é tirada do conxunto de signos lingüísticos que as compoñen para, illada e descontextualizada, ser tomada como símbolo representativo non só da fala, senón en ocasións da idiosincrasia de todo un pobo, poderían presentarse moitas dúbidas para achar esa forma nalgunhas linguas, mais, tratándose do galego, sen dúbida que a coincidencia no sufixo *-iño* sería grande, pois mesmo fóra do país é utilizado como signo identificador da nosa fala e do conxunto de persoas que o compoñen [...]”. Na “Visión diacrónica”, o autor explica a orixe de *-iño* a partir do sufixo latino *-INU*, que primeiramente indicaba unha relación de pertenza ou semellanza, e trázanos cómo venceu ó sufixo medieval *-elo* no galego moderno para a expresión da diminución. En canto á súa evolución nos usos literarios, Freixeiro Mato constata o escaso uso do sufixo *-iño* na literatura medieval e o aumento dese uso en textos populares posteriores (*Os Vilancicos de Nadal*, *As Coplas* de Sarmiento, as obras de Rosalía, etc.). Non atopa explicación para a escaseza do diminutivo na literatura medieval; pero, en realidade, a resposta tiña a diante dos ollos, xa que ó considerar que *-iño* é un trazo caracterizador da fala coloquial e da literatura popular, debería darse conta de que a literatura medieval é unha literatura cortesá e iso é o que impide a proliferación do diminutivo nese tipo de textos. En apoio da miña hipótese podo cita-lo estudio sobre o diminutivo en castelán de Náñez, quen considera que os diminutivos aparecen sobre todo nas obras de autores que se aproximan a usos populares e abandonan a tradición literaria. Así, por exemplo, Garcilaso, un autor culto, usa pouco os diminutivos e cando os emprega bota man dos preferidos pola tradición literaria castelá anterior (*-illo*, *-uelo*). Na “Morfoloxía”, Freixeiro Mato fala das incompatibilidades do sufixo *-iño* (con nomes abstractos fundamentalmente), da acumulación de sufixos diminutivos, e da repartición entre *-iño* e *-ciño*. Os datos referidos a esa repartición non se corresponden coas formas normativas da *Gramática galega* de Álvarez et alii, nin coa distribución dalgunha zona dialectal galega (no caso de ser unha distribución dialectal, Freixeiro Mato non a especifica). Así a todo, non parece xustificable atribuír *florciña* á influencia do castelán. Di Freixeiro Mato “a presenza do alomorfe *-ciño* pode darse noutros casos como [...] *floriña/florciña*, talvez influídos polo español, pois nesta lingua o uso dos interfixos *-c-*, *-ec-* é bastante frecuente”. Non estou de acordo con el, xa que documentei

mandilciño, florciña no concello de Castrelo do Val (Ourense) e na zona de Celanova, e non vexo cómo a forma normativa castelá *florequita* pode influír na forma galega *florciña* e non na forma do portugués do norte *florzinha*, forma que Freixeiro Mato dá por boa ó tomala de Skorge. Quero dicir que se as formas do portugués do norte non son castelanismos, en boa lóxica tampouco o deben ser esas mesmas formas que aparecen documentadas, polo menos, nas zonas limítrofes galegas citadas. O apartado relativo ás funcións sintétizao Freixeiro Mato con estas palabras: “Como síntese pódese afirmar que o sufixo *-iño* cumpre normalmente unha función informativa consistente en destacar ou focalizar un determinado elemento do discurso para descarregar sobre el a intencionalidade *-representativa, expresiva, activa-* do seu autor. En consecuencia, só o contexto en ocasións e en último termo o propio falante ou escritor poderán dar cumprida explicación da riquísima gama de valores e matices que un signo lingüístico aparentemente tan insignificante como *-iño* pode adquirir”. Para facer esa división en funcións (representativa, expresiva, activa) o autor parte da coñecida división tripartita da linguaxe nos planos conceptual, afectivo e activo que Bühler establecera.

No último capítulo do libro, o autor estudia os diminutivos en *Cantares gallegos* e en *Follas Novas* e chega ás seguintes conclusións: en primeiro lugar, nesas obras practicamente só aparece o sufixo diminutivo *-iño*; en segundo lugar, o uso de *-iño* caracteriza a fala popular e non a lingua literaria de Rosalía, xa que o diminutivo escasea na súa obra poética máis intimista, tanto galega (*Follas Novas*) como castelá (*En las orillas del Sar*); e, non obstante, abunda en *Cantares gallegos*, que é unha obra de tipo popular na cal unha meniña gaiteira fala imitando ó pobo. Con respecto a esta parte, non podo estar de acordo con Freixeiro Mato en que a palabra *paseniño* está formada polo sufixo *-iño* e a base, suposta por el, **paseno*. Creo que a palabra **paseno* non existe na fala viva e por iso mesmo non se pode face-la análise sincrónica que el propón. A esa palabra incluso el lle pon asterisco.

Para terminar, considero que os méritos principais deste libro son o resumo que se fai doutros estudos dedicados ós diminutivos e a análise pragmática do sufixo *-iño* en *Cantares gallegos* e *Follas Novas* de Rosalía de Castro. Por contra, os dous defectos máis importantes radican na case total ausencia de datos sobre o galego falado e na falta de claridade expositiva en que incorre o autor, algunhas veces, por non expoñe-la súa opinión.

AQUILINO SANTIAGO ALONSO NÚÑEZ